

مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای

سال ششم، شماره بیست و سوم، زمستان ۱۳۹۳

سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی شهری از دیدگاه شهروندان (مطالعه موردی: شهر آمل)

امیرحسین خادمی: کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران*
عیسی جوکارسرهنگی: استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

دریافت: ۱۳۹۳/۳/۸ - پذیرش: ۱۳۹۳/۹/۱۶، صص ۱۸۰-۱۶۳

چکیده

شاخص‌های کیفیت زندگی شهری به منظور اندازه‌گیری درجه‌ای از محیط که برای زیست انسان مطلوب باشد، مورد سنجش قرار می‌گیرند. امروزه رشد سریع شهرها علاوه بر سلامت اجتماعی، بر کیفیت محیطی و اقتصادی شهروندان نیز تاثیر منفی گذارده و موجب کاهش کیفیت زندگی آنان گردیده است. شهر آمل در استان مازندران نیز به دلیل موقعیت‌های اقتصادی و اجتماعی و وجود امکانات بیشتر زندگی، دارای تمرکز جمعیتی بالا نسبت به شهرهای مجاور خود بوده که با چالش‌های مهمی در زمینه تخریب فیزیکی و محیطی، محرومیت اجتماع، ناامنی، بیکاری، ترافیک و ... روبرو است که این مشکلات موجب کاهش کیفیت زندگی در این شهر شده است. این تحقیق با هدف تعیین وضعیت شاخص کیفیت زندگی شهر آمل در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و کالبدی و تحلیل تأثیر فاکتورهای اجتماعی - اقتصادی بر کیفیت زندگی شهروندان آمل بوده است. روش تحقیق از نوع توصیفی - تحلیلی و ابزار گردآوری داده‌ها در آن، پرسشنامه‌هایی توزیع شده میان سرپرستان خانوارهای شهر آمل به تعداد ۳۵۰ عدد بوده است. تعداد پرسشنامه‌ها از طریق فرمول کوکران بدست آمده است. جهت تحلیل آماری داده‌های گردآوری شده از نرم افزار SPSS و از روش‌های آماری از قبیل آزمون T تک نمونه‌ای، آزمون کای اسکوتر یکطرفه، همبستگی اسپیرمن و فی و کرامر استفاده گردید. نتایج آزمون‌ها نشان می‌دهد که کیفیت کلی زندگی در شهر آمل با میانگین ۳/۰۲ وضعیت متوسط رو به بالا داشته است و در این میان رضایت شهروندان از عوامل اجتماعی با میانگین ۳/۱۷، عوامل محیطی (کالبدی) با میانگین ۳/۱۳ و کیفیت اقتصادی با میانگین ۳/۰۵ بوده است.

واژه‌های کلیدی: کیفیت زندگی، سلامت اجتماعی، کیفیت محیطی، کیفیت اقتصادی، شهر آمل

۱- مقدمه

۱-۱- طرح مسأله

امروزه بسیاری از شهرهای جهان به مکان‌هایی پرمخاطره تبدیل شده‌اند. به هم ریختگی ناشی از ازدحام، شلوغی و ترافیک، انواع آلودگی‌ها، انباشت زباله‌ها، نامنی، بزهکاری و ناهنجاری‌های اجتماعی، جرم و جنایت، شکل نازیبای ساختمان‌ها و غیره از جمله شواهد حاکی از به خطر افتادن عرصه‌های عمومی در بسیاری از شهرهای جهان است که موجب کاهش کیفیت زندگی در شهرها امروزیین شده‌اند. باین وجود برنامه ریزان شهری بر قابلیت شهرها برای بهبود کیفیت زندگی انسانها تاکید دارند (فلاح، ۱۳۸۵، ۱۰). شهر به عنوان بستر زیست بشر دارای نقش اساسی در ایجاد رضایت داشته و در واقع شکل دهنده سبک زندگی انسان و تعیین کننده کیفیت زندگی اوست. بنابراین توجه به محیط فیزیکی شهر از سوی برنامه ریزان و ساماندهی آن نقش مهمی در بهبود کیفیت زندگی بشر دارد و از سوی دیگر بهبود کیفیت زندگی شهری در گرو ارتقاء سطح سلامت اجتماعی شهروندان است. توجه به کیفیت محیط انسان ساخت علاوه بر تشویق مردم به حضور در آن بر القاء حس رضایت در افراد موثر است (Smith and levermore, 2008, 5). در این راستا و به منظور حل مشکلات بشر شهرنشین و ارتقاء ابعاد کیفی زندگی او مفهومی تحت عنوان کیفیت زندگی مطرح و مورد تحقیق قرار گرفته است. کیفیت زندگی مفهوم گسترده‌ای است که متخصصان آن را به عنوان قابلیت زیست پذیری یک ناحیه، سنجه ای برای میزان جذابیت و به عنوان رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی،

شادکامی و رضایتمندی تفسیر کرده‌اند (Epley, 2007, 281). مفهوم کیفیت زندگی ویژگی‌های کلی محیط در یک ناحیه را نشان می‌دهد که می‌تواند به عنوان ابزار قدرتمند برای نظارت بر برنامه ریزی توسعه اجتماع به کار رود. آن همچنین به عنوان معیاری برای سنجش میزان برآورده شدن نیازهای روحی، روانی و مادی جامعه و خانواده تعریف شده است (Pal, 2005, 24). در یک جامعه شهری، کیفیت زندگی بر گرفته از تجربه مشترک ساکنان شهر از محیط شهر و سطح توانایی شهر در پاسخ گویی به اهداف مورد نظر ساکنان شهر است (Myers, 1987, 105). کیفیت زندگی شهری دربرگیرنده شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی محیط شهری است که میزان رضایت یا عدم رضایت شهروندان از محیط شهری را نمایان می‌سازد. مطالعه این مفهوم بر پایه این فرضیه بنیادین است که محیط اجتماعی و فیزیکی می‌تواند بر روی خوشبختی و رفاه مردم ساکن در یک محل تاثیرگذار باشد (Limber, 2006, 2). در واقع مفهوم کیفیت زندگی یک متغیر مرکب می باشد که از چندین متغیر متأثر می پذیرد. تغییر در سطح درآمد مردم، شرایط زندگی، وضع سلامت، محیط، فشار روحی روانی، فراغت، شادمانی خانوادگی، روابط اجتماعی و چندین متغیر دیگر نظیر آن به شکل مرکب کیفیت زندگی و تغییرات آنرا تعیین می کند (Rahman, 2003, 1). شاخص‌های چندگانه کیفیت زندگی شهری، سلامت اجتماعی را می‌توان از مهمترین ابعاد مسائل حیات انسان و شرط لازم جهت ایفای نقش‌های اجتماعی او دانست (ودادهیر، 1387، ۲). سلامت اجتماعی شهروندان که از مولفه‌های کلیدی و به تعبیر سازمان

موقعیت‌های اقتصادی و اجتماعی و وجود امکانات زندگی دارای تمرکز جمعیتی بالا نسبت به شهرهای مجاور خود بوده که همین امر سبب نوعی نابرابری انسانی و کالبدی، مشکلات زیست محیطی، تمرکز شدید امکانات در نقاط خاصی از شهر، ناسازگاری‌های کاربری‌ها، نارسایی خدمات و امکانات و ... بوده که این خود به کاهش کیفیت عمومی زندگی در این شهر منجر گردیده است.

۱-۳- اهداف

بنابراین، هدف از این تحقیق سنجش متوسط کیفیت اجتماعی، محیطی و اقتصادی به منظور ارزیابی از وضعیت کنونی کیفیت زندگی در سطح شهر آمل و تبیین ضعف‌ها و کاستی‌هایی تأثیر گذار در کاهش کیفیت زندگی شهروندان و شناسایی علل نارضایتی مردم، اولویتهای شهروندان در زندگی و چگونگی تأثیر فاکتورهای اجتماعی، محیطی و اقتصادی بر کیفیت زندگی شهروندان این شهر بوده است. اهداف ایت تحقیق را می‌توان در موارد زیر خلاصه نمود.

- بررسی وضعیت کیفیت کلی زندگی در شهر آمل -
بررسی وضعیت مولفه اجتماعی، کالبدی و اقتصادی کیفیت زندگی شهر آمل - بررسی چگونگی تأثیرگذاری ویژگی‌های فری، اجتماعی و اقتصادی شهروندان بر وضعیت کیفیت زندگی شهر آمل

۱-۴- پیشینه پژوهش

در سال‌های اخیر پیرامون سنجش کیفیت زندگی مطالعاتی صورت پذیرفته است که هر کدام کیفیت زندگی در شهرهای مختلف را مورد سنجش قرار داده اند. از جمله این مطالعات در سطح جهانی می‌توان به تحقیقات وستوی (۲۰۰۶) برای شهر دورنکاپ آفریقای

بهداشت جهانی پیچیده ترین جنبه از شاخص سلامت بوده، از مهمترین حوزه‌های سطح کیفیت زندگی جوامع است و یکی از ارکان اصلی توسعه پایدار و بخش جدایی ناپذیر آن برای شکوفایی و ارتقای وضعیت زندگی است، به عبارت دیگر حفظ و ارتقای سطح سلامت، پیشنیاز حرکت و اقدام در زمینه برنامه ریزی‌های اقتصادی و اجتماعی است. هر جامعه زمانی از پویایی و نشاط لازم برخوردار خواهد بود که شهروندان آن از کیفیت زندگی اجتماعی مطلوب برخوردار شوند (حریچی، ۱۳۸۸، سمیعی، ۱۳۸۹، ۲).
کیفیت محیط نیز با تاکید بر ساخت شهر و خوانایی شکل کالبدی آن، عناصری از قبیل هویت، خصوصیات و مشخصات محله‌ای، گویایی و وضوح الگوی خیابان‌ها و ... را به عنوان عواملی تأثیرگذار در تعیین سطح کیفیت زندگی مطرح می‌نماید (بحرینی، ۱۳۸۹، ۲۱۱). از دیگر شاخص‌های مهم در سنجش کیفیت زندگی شهر، شاخص اقتصادی زندگی شهری با معرف‌هایی همچون ثروت، درآمد، امید به اشتغال، رشد اقتصادی و پس اندازها و غیره هستند (سیف‌الدینی، ۱۳۸۱، ۳۷۵).

۱-۲- اهمیت و ضرورت

امروزه بسیاری از شهرها در ایران، بدلیل تمرکزگرایی در امکانات و خدمات، تراکم‌های جمعیتی و مدیریت‌های تمرکز گرا، با پدیده‌هایی چون جدایی‌گزینی‌های اکولوژیکی، حاشیه نشینی و حومه نشینی، شمال و جنوب اجتماعی در شهرها، فقر و نابرابری، ثروت و مکنت، آلودگی‌های اخلاقی و انسانی و زیست محیطی و ... مواجه اند که نوعی بی عدالتی و کیفیت ناهمسان زندگی را برای شهروندان بوجود آورده است. شهر آمل در استان مازندران نیز به دلیل

جنوبی اشاره نمود که نتایج این تحقیق نشان داده است که در میان مؤلفه‌های مورد ارزیابی در شاخص کیفیت زندگی، مؤلفه‌های محیطی دارای تاثیرگذاری بیشتری بوده است. فاهی (۲۰۰۷) نیز در بررسی کیفیت زندگی شهر گالوی ایرلند، شاخص‌های سلامت اجتماعی، اقتصادی و کیفیت محیط را مورد بررسی قرار داده که نتایج نشان از سطح کیفی بالا در هر یک از مؤلفه‌های در شهر مذکور داشته است. لی (۲۰۰۷) در نتایج تحقیق خود در تاییه نشان می‌دهد که هر یک از مؤلفه‌های مورد سنجش چه میزان تاثیرگذاری بر شاخص کیفیت زندگی در شهر مورد مطالعه داشته است. در مطالعه دیگری که توسط سابهان و همکاران (۲۰۰۳) انجام پذیرفته است کیفیت زندگی جمعیت‌های شهری لندن با استفاده از ۳۶ شاخص سلامت مورد بررسی قرار گرفته است (sabhan, 2003, 84). از اوایل دهه ۱۳۸۰ علاقه به کیفیت زندگی در ایران به شکل معناداری افزایش یافت که یکی از مهمترین دلایل آنرا می‌توان ورود بیش از پیش حوزه‌های مختلف علمی به بحث‌های مربوط به کیفیت زندگی دانست (غفاری، ۱۳۹۱، ۱۵). که می‌توان به تحقیقات گروسی و همکاران (۱۳۸۷) در بررسی کیفیت زندگی در شهر کرمان اشاره نمود که نتایج این تحقیق مشخص گردید که سطح سرمایه اجتماعی با سطح کیفیت زندگی ارتباط معنی داری دارد. در تحقیق حاجی نژاد (۱۳۸۹) در شهر شیراز، نتایج نشان داده است که سطح رضایت شهروندان از کیفیت محیط در حد مطلوبی قرار ندارد و مقایسه دو بافت جدید و قدیم شیراز از تفاوت معنی داری برخوردار نمی‌باشد. نتایج مطالعات حریرچی و همکاران (۱۳۸۸) در بررسی کیفیت زندگی شهروندان

شهر جدید پردیس، مبین نامطلوب بودن بعد کیفیت محیطی شهر در مقایسه با سایرابعاد کیفیت زندگی در این شهر از دیدگاه شهروندان بوده است. قالیباف و همکاران (۱۳۹۰) طی تحقیقاتی به بررسی کیفیت زندگی در محله یافت آباد تهران پرداخته اند. در این بررسی شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی (کیفیت محیط) به منظور تعیین سطح کیفیت زندگی در این محله انتخاب گردیده است. نتایج تحقیق نشان داد که این محله از لحاظ شاخص کیفیت محیطی در سطح پایینی قرار گرفته است. در تحقیق رضوانی و همکاران در سال ۱۳۸۸ که به سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی در شهر نورآباد استان لرستان پرداخته اند، مشخص گردید که میزان رضایت شهروندان از شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی در سطح متوسطی قرار داشته است. فتحیان و همکاران (۱۳۹۰) به مطالعه بعد ذهنی و تطبیقی کیفیت زندگی در بافت‌های خودرو و برنامه ریزی شده اسلامشهر پرداخته است که نتایج نشان از کیفیت زندگی مطلوب تر در بافت برنامه ریزی شده شهر مورد مطالعه داشته است.

۱-۵- سؤال‌ها و فرضیه‌ها

در راستای دست یابی به اهداف مذکور، تحقیق حاضر بر پایه دو سوال و فرضیه اصلی بنا گردیده است. ۱- آیا سطح کیفیت زندگی در شهر آمل با سطح متوسط تفاوت معناداری دارد؟ ۲- از میان مؤلفه‌های سه گانه کیفیت زندگی، کدام مؤلفه از کیفیت نازل تری برخوردار است؟

- به نظر می‌رسد سطح کیفیت زندگی در شهر آمل مطلوب نبوده و با سطح متوسط تفاوت معناداری دارد

تک نمونه‌ای جهت بررسی تفاوت میان میانگین نظری تحقیق (عدد ۳) و میانگین پاسخ‌های داده شده به هر یک از سوالات انتخاب شده است

۱-۷- معرفی متغیرها و شاخص‌ها

در این تحقیق ۲۷ معرّف در بررسی سطح کیفیت اجتماعی، کالبدی و اقتصادی شهر آمل استفاده شده است. شاخص کیفیت اجتماعی با ۱۳ معرّف، کیفیت کالبدی با ۹ معرّف و کیفیت اقتصادی با ۵ معرّف مورد سنجش قرار گرفته اند. در انتخاب این معرّف‌ها علاوه بر در نظر داشتن تحقیقات انجام پذیرفته در این زمینه در کشور و سایر کشورها، تاکید بر تحقیقات اولئکن (۲۰۰۱) در کشور ترکیه به سبب مشابهت‌های فرهنگی و اقتصادی با کشور بوده است، که معرّف‌ها مورد استفاده با توجه به شرایط فعلی فرهنگی، کالبدی و اقتصادی کشور انتخاب شده اند. روایی این پرسشنامه توسط کارشناسان و جامعه علمی متخصص در این زمینه در دانشگاه‌های منطقه مورد تایید قرار گرفته است. در ارزیابی کیفیت اجتماعی از گویه‌های احساس امنیت، آسایش، تعلق پذیری و مشارکت پذیری ساکنین بافت استفاده شده است. در ارزیابی محیطی از شاخص‌های رضایت از وضعیت کالبدی محل زندگی از قبیل آمد و شد سواره و پیاده، زیبایی محیطی و بصری، کیفیت فضای سبز و پارک‌های محل زندگی و در ارزیابی اقتصادی از درآمد خانوار، سطح پاسخگویی به نیازهای معیشتی و درمانی افراد خانواده و تاثیرپذیری از یارانه‌های نقدی و احتمال حذف آن بعنوان یکی از اساسی ترین مسائل اقتصادی کشور استفاده شده است.

به نظر می‌رسد که در میان مؤلفه‌های مورد بررسی، مؤلفه محیطی (کالبدی) به سبب رشد یکباره شهر در دهه‌های اخیر و عدم رعایت ضوابط شهرسازی در شهر، نسبت به دیگر مؤلفه‌ها دارای کیفیت نازل تری باشد.

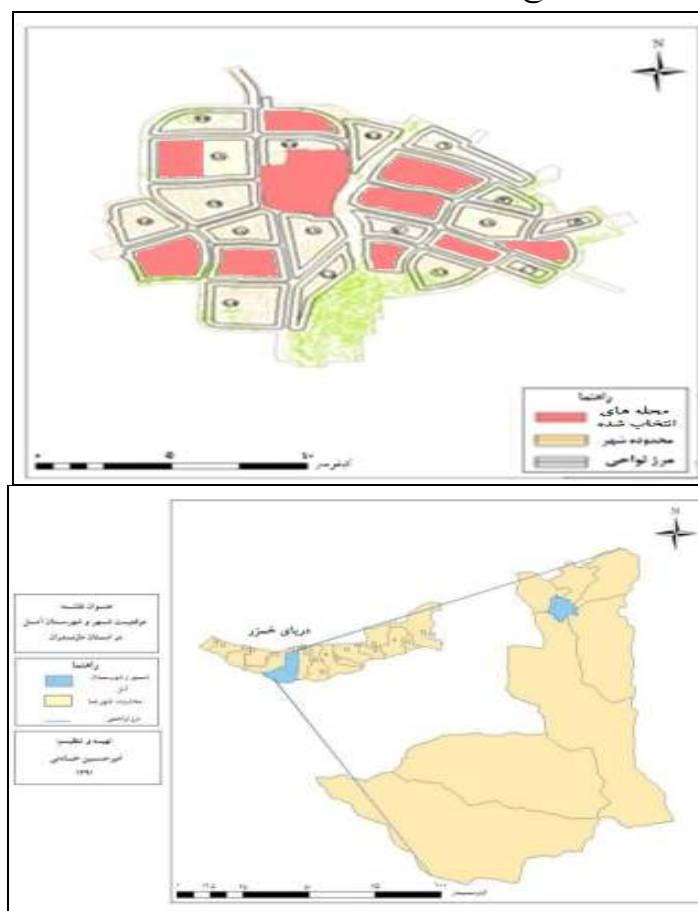
۱-۶- روش تحقیق

روش تحقیق حاضر از نوع توصیفی و تحلیلی بوده است که ابتدا مطالعات به صورت کتابخانه‌ای انجام پذیرفته و پس از آن بخش عمده‌ای از داده‌های این تحقیق حاصل پرسشنامه‌هایی بوده که میان سرپرستان خانوارها در شهر آمل و در سال ۱۳۹۲ توزیع شده است. جامعه آماری این تحقیق کلیه شهروندان شهر آمل بوده است که بعلت وسعت و جمعیت شهر، با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۵۰ خانوار از میان محلات ۲۵ گانه این شهر انتخاب و مورد نمونه گیری قرار گرفته اند. انتخاب محلات و آزمودنی‌ها از طریق نمونه گیری تصادفی انجام پذیرفته است. به محلات انتخابی با توجه به وسعت و جمعیت هر یک پرسشنامه تعلق گرفته است. در بین محله‌های انتخابی بافت فرسوده و بافت جدید آمل نیز قرار داده شده اند که به تناسب جمعیت هر یک پرسشنامه‌های بین آن‌ها توزیع شده است. سوالات پرسشنامه‌ها در سه مؤلفه اجتماعی، کالبدی و اقتصادی و در قالب طیف ۵ گزینه‌ای طرح گردیده است. در بررسی پایایی درونی پرسشنامه، ضریب آلفای کرونباخ مورد استفاده قرار گرفته است. روایی این پرسشنامه ۰/۷۵ به دست آمده است که بیانگر پایداری درونی پرسشنامه است. در تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم افزار Spss و آزمون‌های همبستگی اسپیرمن، فی و کرامر و آزمون کای اسکوتر یکطرفه جهت تحلیل داده‌ها و آزمون T

جامع شهری به ۲ منطقه، ۹ ناحیه و ۲۵ محله تقسیم گردیده است. طبق آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشور (۱۳۸۵) شهر آمل با بعد خانوار ۳/۵۳ نفری و نرخ رشد جمعیت ۲/۸ درصدی نسبت به سال ۱۳۸۵ دارای جمعیت ۱۹۷۴۷۰ نفری بوده که در سلسله مراتب شهری استان مازندران، شهر آمل سومین شهر پرجمعیت استان به شمار می‌آید. نقش‌های اداری-سیاسی، مواصلاتی، بازرگانی، صنعتی و کشاورزی از نقش‌های برجسته شهر آمل در استان مازندران می‌باشد (خادمی، ۱۳۹۰، ۵۸-۴۳). در شکل (۱) موقعیت شهر آمل و محله‌های که ساکنان آن مورد پرسشگری قرار گرفته‌اند، مشخص گردیده است.

۸-۱- محدوده و قلمرو پژوهش

شهر آمل در موقعیت جغرافیایی $21^{\circ} 21'$ طول شرقی و $36^{\circ} 28' 15''$ عرض شمالی و بر سر راه تجاری و توریستی تهران به سواحل جنوبی دریای خزر و شهرهای شمال کشور از طریق محور هراز قرار دارد. فاصله این شهر تا مرکز کشور برابر ۱۸۱ کیلومتر و تا مرکز استان ۶۹ کیلومتر است. این شهر از طرف شمال به شهر محمودآباد با فاصله ۲۱ کیلومتر، از سمت جنوب به شهر دماوند با ۱۴۰ کیلومتر، از سمت شرق به شهر بابل با ۲۹ کیلومتر و از سمت غرب به شهر چمستان با ۱۵ کیلومتر فاصله منتهی می‌گردد. محدوده این شهر در سال ۸۵ و در خلال تهیه طرح تفصیلی و

شکل ۱- موقعیت شهر و محله‌های شهر آمل

۲- مبانی نظری

۲-۱- مفهوم مؤلفه‌های کیفیت زندگی

به لحاظ آکادمیک، مفهوم کیفیت زندگی به عنوان یک زمینه تحقیقی از اوایل دهه ۶۰ میلادی مطرح گردید. کار تحقیقی بائر درباره آثار ثانویه برنامه‌های محیط زیستی در آمریکا جزء اولین آثار پیشگام در بحث توجه به کیفیت زندگی بوده است (خوراسگانی و همکاران، ۱۳۸۶، ۵). در این زمینه رشته‌های مختلفی از قبیل روانشناسی و جامعه‌شناسی پیشگام بوده‌اند. همزمان دیوید اسمیت را می‌توان اولین جغرافیادانی دانست که درباره کیفیت زندگی، رفاه و عدالت اجتماعی در جغرافیا بحث به میان آورده است. در دهه ۷۰ دیوید هاروی نیز با انتشار ۴ مقاله به این مقولات پرداخته است. هاروی در کتاب عدالت، طبیعت و جغرافیای نابرابری (1996) به عواملی نظیر درآمد، فضای مختلف زندگی، نژاد و نظایر آن به این بحث پرداخته است (جاجرمی، ۱۳۸۵، ۳). تاکنون عمده مؤلفه‌های مورد سنجش در ارزیابی کیفیت زندگی را می‌توان شامل سلامت اجتماعی، کیفیت محیطی و اقتصادی شهروندان دانست. کارپ (1966) در اهمیت توجه به ویژگی‌های اجتماعی در مطالعات کیفیت زندگی تاکید می‌نماید که ویژگی‌های اجتماع بالاخص همسایگان بیش از ویژگی‌های فیزیکی واحد مسکونی در تعیین رضایتمندی ساکنان بویژه در سالخوردگان نقش دارد. لارسن سلامت اجتماعی را گزارش فرد از کیفیت روابطش با افراد دیگر، نزدیکان و گروه‌های اجتماعی که عضو آنهاست، توصیف می‌کند (Larson, 1996, 83). کینتز (۲۰۰۴) سلامت اجتماعی را ارزیابی و شناخت فرد از چگونگی عملکردش در اجتماع و کیفیت روابطش با افراد دیگر، نزدیکان و

گروه‌های اجتماعی می‌داند. سایپرو (۲۰۰۴) به توانایی فرد در تعامل مؤثر با دیگران و اجتماع به منظور ایجاد روابط مطلوب شخصی و به انجام رساندن نقش‌های اجتماعی، عنوان سلامت اجتماعی می‌دهد. کوئین لینچ (۱۹۸۱) بر رابطه متقابل و تاثیر کیفیت محیط شهری بر کیفیت زندگی شهرها تاکید کرده است (گلکار، ۱۳۷۸، ۴۳) (کیفیت محیطی را می‌توان از طریق حس مکان شهروندان تعریف نمود. حس مکان به معنای ادراکات ذهنی مردم از محیط و احساسات کم و بیش آگاهانه آن‌ها از محیط خود است که شخص را در ارتباط با محیط قرار می‌دهد؛ به طوری که فهم و احساس فرد با زمینه معنایی محیط پیوند خورده و یکپارچه می‌شود (فلاحت و همکاران، ۱۳۸۵، ۷۵). به طور کلی، منشاء رضایت محیطی و مکانی را می‌توان در تجربیات شخصی مثبت و منفی در یک مکان خاص و عوامل تاریخی، فرهنگی، اجتماعی، جغرافیایی و محیطی مؤثر در این تجربیات دانست (شماعی و همکاران، ۱۳۸۴، ۱۴). نخستین بار کیفیت زندگی در سال‌های ۶۰ و ۷۰ میلادی در مطالعات جغرافیایی ارائه گردید و به علت تاثیر بسیار زیاد ابعاد اقتصادی بر زندگی مردم در محیط‌های شهری مباحث جغرافیای اقتصادی شهرها در صدر عوامل مورد توجه در سنجش کیفیت زندگی قرار گرفت. اما امروزه از میزان این تاثیر کاسته شده است. (فرجی ملایی، ۱۳۹۰، ۲) مراد از مفهوم کیفیت اقتصادی در سنجش کیفیت زندگی، برخورداری خانوارها از استانداردهای زندگی است. مقصود از استانداردهای زندگی، قابلیت دسترسی به کالاها و خدمات پایه بوده و معمولاً بر حسب درآمد سرانه و یا مصرف سرانه محاسبه می‌شود. دسترسی به سرمایه، کالا و خدمات عمومی در جوامع، معیاری از

رفاه اقتصادی است به شرطی آنکه به گونه‌ای منصفانه و متعادل بین مردم توزیع شده باشد (خادمی، ۱۳۹۰، ۳۴).

۲-۲- شاخص‌های سنجش کیفیت زندگی شهری

طی ۲۰ سال اخیر تحقیقات زیادی در کشورهای مختلف دنیا، به خصوص در آمریکا به منظور تدوین شاخص‌های ارزیابی کیفیت محیط زندگی انجام گرفته است. در آمریکا تحقیقات گسترده‌ای از سال ۱۹۸۳ تاکنون به منظور دست یابی به شاخص‌هایی برای ارتقاء کیفیت محیط سکونت از طریق سیاست گذاری‌های دولتی صورت پذیرفت. در کشورهایی هم چون کانادا، فرانسه، هلند، نروژ و انگلستان به منظور ارزیابی و ارتقاء کیفیت محیط در مقیاس‌های ملی و محلی، شاخص‌ها و چشم اندازهایی در سیاست گذاری‌ها و اهداف ملی در نظر گرفته شده است (بحرینی و همکاران، ۱۳۷۷، ۱۵). این تحقیقات در ابتدا به استفاده از شاخص‌های عینی فرا فرهنگی مانند رفع نیازهای اولیه (غذا، سرپناه و ...) منجر گردید که با ورود شاخص‌های ذهنی به عرصه تحقیقات، اینگونه شاخص‌های ذهنی از مطلوبیت بیشتری برخوردار گردیدند. اسمیت ((1381 به منظور بررسی کیفیت زندگی، رفاه و عدالت اجتماعی از شاخص‌های اجتماعی ذهنی و مقایسه‌ی عینی و برای سنجش مورد اول از پرسشنامه و برای مورد دوم از مشاهده و آمار استفاده کرده است. هاروی خوراک، مسکن، خدمات بهداشتی، تحصیلات، خدمات اجتماعی و خدمات مربوط به محیط زیست، کالاهای مصرفی، تأسیسات تفریحی، دلپذیری محله و وسایل حمل و نقل ۹ مقوله از نیازهای انسانی است که به

زعم‌هاروی انسان‌ها به حداقلی از آن نیاز دارند (جاجرمی، ۱۳۸۵، ۳). اما لی معتقد است که شاخص‌های ذهنی برای اهداف برنامه ریزی و سیاستگذاری نسبت به شاخص‌های عینی ارجح تر است، زیرا این شاخص‌ها بازخوردهای ارزشمندی را برای برنامه ریزان و سیاستگذاران فراهم می‌کنند. با وجود این، شاخص‌های ذهنی پایایی کمتر و قابلیت اطمینان بیشتری دارند (خادم‌الحسینی و همکاران، ۱۳۹۰، ۴). در شاخص‌های ذهنی به جای اینکه متخصصان بگویند مردم چه هنگام احساس خوشبختی می‌کنند، خود مردم درباره آن اظهار نظر می‌کنند. می‌توان به روشنی از شهروندان پرسید که تا چه حد احساس خوشبختی می‌کنند. سنجش کیفیت زندگی شهری با استفاده از این رویکرد مشکل بوده و وقت و هزینه بیشتری را نسبت به سنجش شاخص‌های عینی به خود اختصاص می‌دهد لیکن نتایج حاصل از آن منطقی بوده و بیشتر به واقعیت نزدیک تر است (لطفی، ۱۳۸۸، ۷۵). پاسیو (۲۰۰۳) در ارزیابی کیفیت زندگی شاخص‌هایی همچون مسکن (بدمسکنی)، اقتصاد و کار (بیکاری)، کمبود مدرسه، جرم و جنایت، کمبود تسهیلات گذران اوقات فراغت، کمبود مکان بازی بچه‌ها، اجتماعی (روابط غیر دوستانه)، روابط سیاسی نامناسب را پیشنهاد می‌کند. سانوسی (۲۰۰۸) در این زمینه شاخص‌های امید به زندگی، میزان باسوادی، متوسط درآمد سرانه را پیشنهاد می‌دهد (فرجی ملائی، ۱۳۸۹، ۲۸). لی ((2008 در تعیین کیفیت زندگی تاپیه از شاخص‌های خدمات شهری، ارزیابی محیطی واحد همسایگی، ویژگی‌های جامعه، رضایتمندی از زندگی و وابستگی محلی استفاده کرده است. ریموند و همکاران (۲۰۰۴) شاخص‌های

خوانایی ساخت، بازبودن فضاها، مرمت و نگهداری و سلامتی و ایمنی را مطرح کرده است (بحرینی، ۱۳۷۷، ۴۴).

در این تحقیق ارزیابی کیفیت اقتصادی، اجتماعی و کالبدی شهر با توجه به جنبه ذهنی جامعه از آن جهت که مستقیماً از افراد در مورد احساس شان از زندگی و ویژگی‌های جامعه شان سوال شود، استفاده گردیده است. به همین منظور در انتخاب شاخص‌های موثر، تحقیقات اولکن که در شهرهای ترکیه و به منظور سنجش کیفیت زندگی شهری انجام پذیرفته است، و به سبب شباهت‌های فرهنگی- اجتماعی و اقتصادی کشور ترکیه با ایران که امکان استفاده از این شاخص‌ها را فراهم می‌آورد و با توجه به مقبولیت بین‌المللی شاخص‌های مورد استفاده در آن، مورد توجه قرار گرفته است. در تحقیق اولکن در استانبول که رهیافتی چند بعدی به موضوع کیفیت زندگی بوده است، به منظور توصیف کیفیت زندگی شهری چهار محیط کالبدی (چیدمان ساختمان‌ها، نوع مسکن، زیبایی بصری، فضای سبز و تفریحی و ...)، محیط اجتماعی (خدمات آموزشی، خدمات بهداشتی و ...) محیط اقتصادی هزینه‌های درمانی، میزان پس انداز و ... پرداخت و ارتباطات و حمل و نقل (وسایل ارتباطات، وسایل حمل و نقل عمومی، وضعیت پارکینگ و ... مبنای مطالعه قرار گرفته است (Ulengin et al., ۲۰۰۱). شاخص‌های مورد استفاده در سنجش کیفیت زندگی در آثار برخی دیگر از محققان در جدول (۱) آمده است.

سلامت جوامع را در یکپارچگی اجتماعی، پذیرش اجتماعی، مشارکت اجتماعی، شکوفایی اجتماعی دانسته و آنها را در تحقیقات خود به کار برده اند. پرفسور دوهل (۱۹۸۴) سنجش شاخص‌های بالا بودن سطح بهداشت براساس شاخص‌های قابل قبول بهداشتی و قابلیت دسترسی برای کلیه ساکنین، بالا بودن کیفیت کالبدی محیط، مسکن، وجود محلات فعال و معنی دار، توانایی رفع نیازهای اولیه هر شهروند، وجود روابط اجتماعی در حد معقول، وجود اقتصاد متنوع و خودکفا، تنوع فعالیت‌های فرهنگی، الگوی متناسب شهرسازی را مقدم می‌داند. ون کمپ (۲۰۰۳) در بررسی کیفیت زندگی تعیین ویژگی‌های شخصی-امنیت، مقیاس زندگی- فرهنگ، منابع طبیعی- جامعه، محیط طبیعت- سلامت، محیط ساختگی- اقتصاد و در دسترس بودن خدمات را ضروری می‌داند. ون کمپ نشان می‌دهد که کیفیت زندگی طیفی از رابطه انسان و محیط و جنبه‌های مؤثر بر آن است که متغیرهای بیشماری در این طیف قرار می‌گیرند که بر کیفیت زندگی مؤثرند (فتحعلیان، ۱۳۹۰، ۵). فرانس (۱۹۹۵) چهار بعد سلامت و عملکرد، اجتماعی- اقتصادی، روانی- روحی، و فامیلی شامل بچه‌ها، همسر و سلامت خانواده را جهت مفهوم سلامت اجتماعی اثبات نموده است (نجات، ۱۳۸۷، ۵۸). ورت ۱۲ معیار کلی را به عنوان عوامل اصلی مؤثر در کیفیت محیط شهری شامل دسترسی، راحتی و آسایش، سرزندگی و حیات، شغف و شادی، شکل، حفاظت از محیط، تنوع و تجانس، معنی،

جدول ۱- شاخص‌های سنجش کیفیت زندگی شهری در منابع مختلف

محقق	شاخص‌های سنجش
لویی (۱۹۷۶)	مسکن، بهداشت عمومی و محیطی، آب و هوا، جنایت، آموزش، هنر، حمل و نقل، اقتصاد، تفریح
اشنایدر (۱۹۷۶)	درآمد، محیط زیست، سلامتی، آموزش، بی سامانی اجتماعی، از خود بیگانگی و مشارکت سیاسی
کوئین لینچ (۱۹۸۱)	سرزندگی، حس سازگاری، کنترل و نظارت، کارایی و عدالت
بتلی و همکاران (۱۹۸۵)	سازگاری بصری، تنوع، نفوذپذیری، خوانایی، انعطاف پذیری، قابلیت شخصی سازی، هم چنین در سال ۱۹۹۰ سه معیار: کارایی از نظر مصرف انرژی، پاکیزگی و حمایت از حیات وحش بدان افزوده شد تا کاستی‌های را بپوشاند
جیکوبز و اپلپارد (۱۹۸۷)	سرزندگی، هویت، کنترل دسترسی به فرصت‌ها، تخیل و شادی، اصالت و معنا، زندگی اجتماعی و همگانی و خود اتکایی شهری
روفلان (۱۹۹۳)	فضای زندگی، ارتباطات، آموزش، سلامت عمومی، ایمنی عمومی، هزینه غذایی، استاندارد مسکن، ترافیک، آلودگی هوا و صلح
رومانا و همکاران (۲۰۰۳)	اجتماع (ساختار کلیه نمونه‌ها)، بلوک شهری، خیابانها، مسیرهای پیاده، فضای باز و پوشش گیاهی ناحیه زباله، آلودگی آب، آلودگی هوا، صدا، شلوغی و ترافیک
شالوک (۲۰۰۴)	روابط بین شخصی، پذیرش اجتماعی، حق تعیین سرنوشت، رشد فردی، درآمد، احساس بهزیستی فیزیکی، بهزیستی احساسی و احساس بهزیستی مادی
فسلی (۲۰۰۷)	عوامل فیزیکی، عوامل عملکردی، عوامل اجتماعی، استانداردهای زندگی، اقتصادی، خوشحالی، محیط زیست و دسترسی به کالا
مؤسسه pps	جامعه پذیری، فعالیت‌ها، آسایش و منظر، دسترسی و بهم پیوستگی
مؤسسه بین المللی بهداشت عمومی محیط	ویژگیهای فضایی، مسکن، کیفیت محیط، ویژگیهای شخصی، مقیاس زندگی، کیفیت اجتماعی

مأخذ: نگارندگان

۳- تحلیل یافته‌ها

وضعیت ارزیابی شده هر معرف با توجه به میانگین‌های مربوطه، در شهر مورد مطالعه می‌گردد. با توجه به نتایج به دست آمده مشخص گردید که در شهر آمل کیفیت نسبتاً مطلوب در شاخص اجتماعی با میانگین ۳/۱۷ وجود دارد. براساس نتایج آزمون کای اسکوتر یک طرفه، با کای ۱۷۵/۴۶۴ و سطح معنی داری ۰/۰۵ وضعیت متوسط در مؤلفه کیفیت اجتماع در در سطح شهر آمل تأیید می‌گردد. در این میان تمایل پایین شهروندان به ارتباط با همسایگان‌شان و نگرانی از شیوع مصرف مواد مخدر در میان جوانان شهر مهمترین دغدغه‌های اجتماعی شهروندان شهر آمل

در این تحقیق با توجه به ۵ گزینه‌ای بودن پاسخ‌های داده شده توسط پرسش شونده‌گان، میانه نظری و سطح متوسط پاسخ‌ها، عدد ۳ انتخاب شده است. در ابتدا برای هر یک از پاسخ‌ها، میانگین آن‌ها بدست آمده و سپس این میانگین‌ها با یکدیگر مقایسه و ارزیابی گردید. جهت تحلیل هر یک از معرف‌های این مؤلفه‌ها نیز از آزمون کای اسکوتر یکطرفه با سطح معنی داری ۰/۰۵ استفاده شده است. بر اساس نتایج این آزمون، بین افراد نمونه در ارتباط با هر یک از معرف‌ها توافق معناداری وجود دارد که سبب تأیید

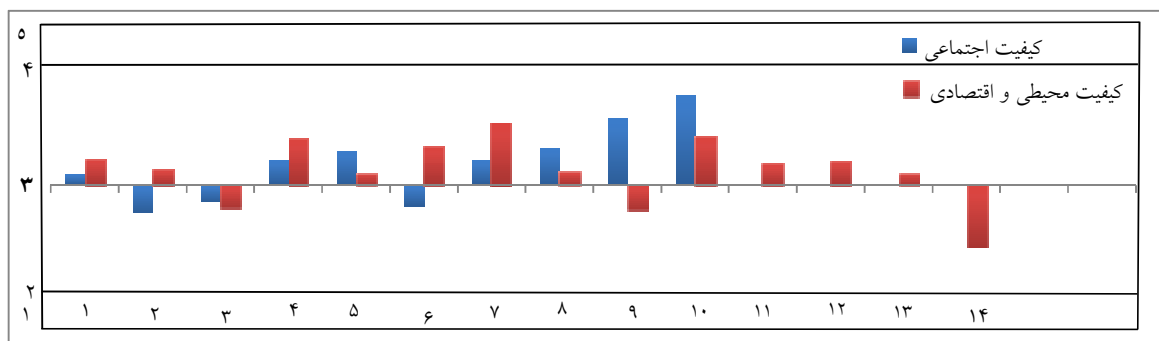
بوده است. در شهر آمل و در شاخص‌های محیطی و اقتصادی، سطح رضایت شهروندان این شهر با میانگین ۳/۱۳ و ۳/۰۵ متوسط ارزیابی شده است، که از متوسط سلامت اجتماعی پایین تر بوده اند. آزمون کای اسکور یکطرفه با کای ۱۲۴/۵۱۰ و ۱۸۰/۱۷۵ نیز

این وضعیت را تایید کرده است. در میان معرف‌های این گروه، معرف حذف یارانه‌ها بیشترین تاثیر را در کاهش کیفیت اقتصادی شهروندان داشته است. جدول (۲) و شکل (۱).

جدول ۲- تحلیل معرف‌های کیفیت زندگی در شهر آمل

مؤلفه	معرف	میانگین	MIN	MAX	انحراف معیار	کای اسکور	آزمون T	Sig در آزمون T
بازار و محیط	۱- امنیت زنان و کودکان در محله	۳/۰۳	۲	۵	۱/۱۶۰	۵۴/۱۴۳	۱/۴۳۵	۰/۳۷۲
	۲- وجود چهره‌های ناآشنا در محله	۲/۹۸	۱	۴	۱/۱۵۱	۷۸/۹۷۱	-۱/۲۶۸	۰/۱۵۳
	۳- میزان مصرف مواد مخدر در محله	۲/۸۸	۱	۴	۱/۱۷۱	۶۳/۱۷۱	-۲/۱۱۶	۰/۰۴۵
	۴- میزان نزاع و درگیری در محله	۳/۱۸	۱	۵	۱/۱۵۵	۷۵/۴۰۰	۲/۳۱۱	۰/۰۴۹
	۵- تمایل به پیاده روی	۳/۲۵	۲	۵	۱/۲۲۰	۴۷/۲۰۰	۳/۱۵۱	۰/۰۳۸
	۶- تمایل به ارتباط با همسایگان	۲/۸۵	۱	۴	۱/۲۰۹	۴۲/۳۱۴	-۳/۰۱۶	۰/۰۴۵
	۷- میزان رضایت از همسایگان	۳/۱۸	۱	۵	۱/۱۲۰	۱۰۷/۸۸۶	۲/۶۴۲	۰/۰۰۴
	۸- میزان تعلق به محله	۳/۲۷	۱	۵	۱/۱۸۹	۵۸/۴۲۹	۳/۷۲۳	۰/۰۳۲
	۹- میزان علاقمندی به شهر	۳/۴۹	۲	۵	۱/۱۶۱	۸۵/۹۱۴	۴/۸۵۴	۰/۰۰۱
	۱۰- علاقمندی به ماندن در محله	۳/۶۵	۲	۵	۱/۱۴۶	۱۰۲/۴۸۶	۵/۲۳۹	۰/۰۰۰
	۱۱- میزان اعتماد به مردم محله	۳/۱۴	۱	۵	۱/۱۳۹	۱۰۸/۴۸۶	۱/۷۶۸	۰/۲۲۵
	۱۲- شرکت در مراسمات محله	۳/۱۱	۱	۵	۱/۱۴۳	۷۷/۰۵۷	۱/۵۶۵	۰/۲۱۴
	۱۳- تمایل به مشارکت در امور شهر	۳/۱۳	۲	۵	۱/۲۰۸	۵۵/۲۲۹	۱/۶۴۷	۰/۲۲۱
بازار و محیط	۱- حمل و نقل عمومی	۹۱/۳	۲	۴	۱/۱۳۲	71/771	۲/۴۵۲	۰/۰۴۵
	۲- دسترسی در محله در مواقع ضروری	3/11	1	4	1/106	81/743	۱/۸۴۵	۰/۲۲۸
	۳- فضای سبز و پارک در محله	2/84	1	3	1/131	5/857	-۳/۲۴۹	۰/۰۳۸
	۴- زیبای بصری ساختمان‌ها	4۳3/	1	5	1/114	87/371	۴/۱۵۸	۰/۰۰۹
	۵- دسترسی به مرکز شهر	3/04	2	4	1/144	83/371	۱/۷۸۵	۰/۴۵۸
	۶- وضعیت معابر و پیاده روها	8۲3/	1	5	1/125	85/943	۳/۸۵۵	۰/۰۳۵
	۷- نظافت عمومی محله	5۴3/	2	5	1/179	72/886	۴/۶۵۸	۰/۰۰۲
	۸- محل پارک اتومبیل در محله	3/09	1	5	1/147	75/567	۱/۸۵۸	۰/۴۸۹
	۹- دفع آبهای سطحی در محله	2/82	1	4	1/094	85/686	-۳/۳۵۹	۰/۰۰۳
بازار و اقتصادی	۱۰- رضایت از میزان درآمد	۳۵/۳	۲	۵	1/165	63/657	۳/۶۲۹	۰/۰۱۴
	۱۱- رضایت شغلی	5۱/۳	۱	۵	1/191	58/057	۲/۲۰۱	۰/۱۵۲
	۱۲- توانایی در تامین هزینه‌های درمانی	۱۷/۳	۱	۵	1/162	57/286	۲/۴۵۲	۰/۰۸۹
	۱۳- توانایی خنوار در پس انداز	۰/۱۳	۱	۴	1/188	50/800	۱/۲۶۸	۰/۳۲۵
۱۴- عدم اتکاء به یارانه‌های نقدی	6۵/۲	۱	۴	1/382	49/743	-۴/۶۵۸	۰/۰۰۰	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

شکل ۱- وضعیت معرف‌های کیفیت زندگی در شهر آمل مأخذ: یافته‌های تحقیق

پاسخ‌ها انتخاب شده است. نتایج آزمون T در جدول (۲) آمده است. در این آزمون معرف‌های که میانگین آن‌ها دارای تفاوت معنادار از میانگین نظری تحقیق هستند، با $Sig < 0/05$ قابل مشاهده اند، که در این میان معرف‌های با میزان T مثبت موجب افزایش معنادار و میزان T منفی موجب کاهش معنادار هریک از مولفه‌های سه گانه کیفیت زندگی شهری شده اند. معرف‌های با تفاوت مثبت و منفی معنادار میانگین‌ها از سطح متوسط (عدد ۳) در جدول (۳) آورده شده است

۳-۱- تفاوت اثرگذاری معرف‌ها در مولفه‌های کیفیت زندگی شهر آمل

به منظور تعیین تفاوت اثرگذاری هر یک از معرف‌ها در میزان کیفیت زندگی و تعیین معرف‌هایی مورد بررسی در این تحقیق که بیشترین تاثیرات را در کاهش و افزایش کیفیت زندگی شهر مورد مطالعه داشته اند، از آزمون T تک نمونه‌ای و با سطح معنی داری ۵ درصد استفاده شده است. این آزمون جهت تعیین تفاوت‌های معنی دار بین میانگین هر یک از معرف‌ها و عدد ۳ بعنوان حد متوسط هر یک از

جدول ۳- تفاوت اثرگذاری معرف‌ها در کیفیت اجتماعی، محیطی و اقتصادی در شهر آمل

معرف‌های با تفاوت معنادار و میزان T منفی	معرف‌های با تفاوت معنادار و میزان T مثبت	
نگرانی خانواده‌ها از شیوع مصرف مواد مخدر در میان جوانان محله و شهر تمایل کم ساکنین شهر به ارتباط با همسایگانشان	نگرانی کم از میزان نزاع و درگیری در محله و تمایل به پیاده روی خانواده‌ها در محله وجود رضایت نسبی شهروندان از همسایگانشان وجود احساس تعلق به محله در میان ساکنین تمایل به ماندن در محله و علاقمندی شهروندان به شهر	کیفیت اجتماعی
کمبود فضای سبز و پارک‌های کودک و محله در بافت فرسوده شهر کیفیت نامطلوب دفع آب‌های سطحی در محله بویژه در مواقع بارندگی	مناسب بودن کیفیت حمل و نقل عمومی در محله‌ها و شهر زیبای بصری و تناسب ساختمان‌ها در سطح شهر رضایت از کیفیت مناسب پیاده روها و نظافت عمومی محله و شهر	کیفیت محیطی
وابستگی به یارانه ی نقدی و آسیب پذیری از حذف این مبالغ	رضایت از میزان درآمد دریافتی و تامین مایحتاج روزانه	کیفیت اقتصادی

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتایج آزمون همبستگی مشخص گردید که در شهر آمل، بین میزان سلامت اجتماعی شهروندان با ویژگی‌های سن و مدت اقامت در محله و نوع مالکیت‌پرسش شونده‌گان رابطه‌ای معنادار برقرار است. در میان سایر ویژگی‌های فردی و مؤلفه مورد بررسی رابطه معناداری مشاهده نمی‌شود. در شهر آمل، میزان درآمد خانوار با میزان رضایت از کیفیت محیطی و از سوی دیگر این ویژگی شهروندان (درآمد) به همراه ویژگی‌های جنس، سطح تحصیلات با کیفیت اقتصادی شهروندان رابطه معناداری برقرار کرده است. در میان سایر خصوصیات فردی، اجتماعی و اقتصادی و شاخص‌های سه گانه کیفیت زندگی در شهر آمل رابطه معناداری مشاهده نشده است. سایر نتایج در جدول (۴) آورده شده است.

۲-۳- رابطه بین ویژگی‌های شهروندان با مولفه‌های

اجتماعی، کالبدی و اقتصادی کیفیت زندگی

در تحلیل مولفه‌های سه گانه کیفیت زندگی و بررسی وجود ارتباط بین این مولفه‌ها و ویژگی‌های شهروندان (خصوصیات فردی، اجتماعی و اقتصادی) از آزمون‌های ضریب همبستگی فی و کرامر و اسپیرمن استفاده شده است. در تحلیل جنس افراد نمونه و نوع مالکیت به جهت آنکه دارای مقیاس اسمی بوده اند، از آزمون ضریب همبستگی فی و کرامر با سطح ۰/۰۵ (۹۵ درصد معنی داری) و برای سایر متغیرها از قبیل سن، میزان تحصیلات، تعداد اعضای خانوار، مدت اقامت در محله و میزان درآمد خانوار به علت کمی بودن مقیاس‌ها از روش همبستگی اسپیرمن استفاده شده است.

جدول ۳- رابطه بین ویژگی‌های فردی شهروندان با شاخص‌های سه گانه کیفیت زندگی

نوع مالکیت	میزان درآمد	مدت اقامت در محله	بعد خانوار	تحصیلات	سن	جنس	ویژگی شهروندان شاخص‌های کیفیت زندگی	
							همبستگی	رضایت از کیفیت محیط اجتماعی (سلامت اجتماعی)
(+)	(-)	(+)	(-)	(-)	(+)	(-)	Sig	رضایت از کیفیت محیط اجتماعی (سلامت اجتماعی)
۰/۰۰۹	۰/۳۵۰	۰/۰۱۱	۰/۱۵۴	۰/۱۹۴	۰/۰۲۰	۰/۳۶۴	p-value	
-۰/۴۵۱	۰/۴۷۲	-۰/۵۷۴	-۰/۲۴۷	۰/۴۹۹	۰/۳۶۸	-۰/۷۵۸	همبستگی	رضایت از کیفیت محیطی (کالبدی) شهر
(-)	(+)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	Sig	
۰/۴۳۵	۰/۰۲۴	۰/۵۴۶	۰/۳۹۴	۰/۴۲۳	۰/۱۲۰	۰/۲۷۶	p-value	
۰/۴۸۱	-۰/۶۵۸	۰/۷۸۴	-۰/۶۴۳	-۰/۵۵۷	۰/۶۸۲	-۰/۷۵۸	همبستگی	رضایت از کیفیت اقتصادی شهر
(-)	(+)	(-)	(-)	(+)	(-)	(+)	Sig	
۰/۱۹۰	۰/۰۰۰	۰/۲۵۶	۰/۵۸۹	۰/۰۰۰	۰/۲۸۶	۰/۰۰۱	p-value	
۰/۴۴۹	۰/۳۵۷	۰/۹۰۸	-۰/۷۴۸	-۰/۱۲۵	۰/۵۲۰	-۰/۳۲۳		

مأخذ: یافته‌های تحقیق

اجتماعی و اقتصادی) و معرف‌ها ی ۲۷ گانه کیفیت زندگی در شهر آمل نیز از آزمون‌های ضریب همبستگی فی و کرامر و اسپیرمن استفاده شده است.

۳-۳- رابطه بین ویژگی‌های شهروندان با معرف‌های

کیفیت زندگی: جهت بررسی وجود ارتباط بین هر یک از ویژگی‌های شهروندان (خصوصیات فردی،

و پارک‌های محله و شهر، زیبایی بصری ساختمان‌ها در محله، وضعیت نظافت محله ارتباط معناداری وجود دارد. معرف رضایت از زیبایی بصری ساختمان‌ها در محله در بین معرف‌های ۹ گانه کیفیت محیطی با ۳ مرتبه ایجاد رابطه معنادار شهر بیشترین تأثیر را از ویژگی افراد داشته است. میزان رضایت از دفع آب‌های سطحی، وضعیت معابر محله، دسترسی‌های ضروری نیز عواملی بوده اند که با هیچ یک از این ویژگی‌های فردی ارتباط معناداری نداشته و نارضایتی از این عامل در بین تمامی پرسش‌شوندگان مشاهده شده است. متغیر میزان درآمد خانوار با تمامی معرف‌های اقتصادی نیز ارتباط معناداری و مستقیم برقرار کرده است. در بین معرف‌های کیفیت اقتصادی، معرف میزان وابستگی خانوار به یارانه‌ها نقدی با ۴ مرتبه ایجاد رابطه معنادار، بیشترین تأثیر را از این ویژگی‌ها داشته است. سایر نتایج آزمون‌ها در جدول (۵) آمده است که وجود رابطه با علامت (+) و عدم وجود رابطه علامت (-) مشخص گردیده اند.

نتایج این آزمون‌ها نشان داده است که در مولفه‌ی سلامت اجتماعی شهروندان و ارتباط هر یک از معرف‌های آن با ویژگی‌های فردی، اجتماعی و اقتصادی شهر، متغیر مدت اقامت در محله با معرف‌های آمد و شد چهره‌های نا آشنا در محله، میزان ارتباط با همسایه، میزان تعلق به محله، تمایل به مهاجرت از محله، میزان اعتماد به مردم محله رابطه وجود داشته است. که این ارتباط بغیر از معرف تمایل به مهاجرت از محله، مستقیم بوده است. در شاخص اجتماعی، معرف علاقه مندی به مشارکت در امور شهر و محله با ۴ مرتبه ایجاد رابطه معنادار در سطح شهر بیشترین تأثیر را از ویژگی‌های شهروندان داشته است. تمایل به پیاده روی و میزان درگیری و سرقت نیز عواملی هستند که ارتباط معناداری با ویژگی‌های فردی نداشته اند. نتایج آزمون‌ها در زمینه چگونگی ارتباط بین ویژگی‌های فردی پرسش‌شوندگان با عوامل مؤثر در کیفیت محیطی شهر نیز نشان داده است که در سطح شهر بین متغیر میزان درآمدها با عوامل وضعیت حمل و نقل عمومی، میزان فضای سبز

جدول ۵- رابطه بین ویژگی‌های شهروندان با معرف‌های کیفیت زندگی شهر آمل

نوع مالکیت		درآمد		اقامت در محله		بعد خانوار		تحصیلات		سن		جنس		ویژگی معرف
(+)	۰/۰۱۷	(-)	۰/۸۲۰	(-)	۰/۲۹۰	(-)	۰/۳۴۱	(-)	۰/۶۷۰	(+)	۰/۰۱۱	(-)	۰/۱۶۷	امنیت
(-)	۰/۸۶۳	(-)	۰/۱۵۳	(+)	۰/۰۰۰	(-)	۰/۱۰۲	(-)	۰/۴۹۷	(-)	۰/۵۳۹	(+)	۰/۰۴۵	ناآشنا در محله
(-)	۰/۲۴۸	(-)	۰/۷۷۵	(-)	۰/۵۰۶	(-)	۰/۸۲۲	(-)	۰/۲۴۲	(-)	۰/۱۳۴	(+)	۰/۰۱۲	اعتیاد در محله
(-)	۰/۹۸۶	(-)	۰/۳۳۷	(-)	۰/۵۷۶	(-)	۰/۲۲۸	(-)	۰/۳۳۶	(-)	۰/۹۶۰	(-)	۰/۳۶۸	درگیری و سرقت
(-)	۰/۲۹۵	(-)	۰/۴۱۰	(-)	۰/۰۶۹	(-)	۰/۳۱۸	(-)	۰/۱۱۳	(-)	۰/۳۸۳	(-)	۰/۷۸۴	تمایل به پیاده روی
(-)	۰/۶۵۸	(-)	۰/۲۲۹	(+)	۰/۰۰۵	(-)	۰/۴۷۷	(-)	۰/۶۹۶	(-)	۰/۸۵۱	(-)	۰/۷۱۴	ارتباط با همسایه
(-)	۰/۳۳۲	(-)	۰/۳۸۷	(-)	۰/۵۶۳	(-)	۰/۹۲۸	(-)	۰/۹۸۳	(+)	۰/۰۳۰	(-)	۰/۵۴۳	رضایت از همسایه
(-)	۰/۰۷۸	(-)	۰/۴۸۸	(+)	۰/۰۰۰	(-)	۰/۱۰۰	(-)	۰/۲۸۲	(+)	۰/۰۰۰	(-)	۰/۵۷۹	تعلق به محله
(+)	۰/۰۰۳	(+)	۰/۰۴۸	(-)	۰/۲۳۸	(-)	۰/۷۳۷	(-)	۰/۵۹۰	(-)	۰/۹۷۱	(-)	۰/۰۸۴	علاقه به شهر
(-)	۰/۳۰۲	(-)	۰/۳۶۶	(+)	۰/۰۰۰	(-)	۰/۲۴۰	(-)	۰/۱۷۸	(+)	۰/۰۴۷	(-)	۰/۸۶۱	مهاجرت از محله

(-)	۰/۱۶۴	(-)	۰/۶۸۵	(+)	۰/۰۰۰	(-)	۰/۴۰۳	(-)	۰/۴۵۱	(+)	۰/۰۱۲	(-)	۰/۸۶۶	اعتماد به مردم محله
(+)	۰/۰۴۹	(-)	۰/۸۵۸	(-)	۰/۲۸۱	(+)	۰/۰۲۹	(-)	۰/۹۸۱	(-)	۰/۵۲۷	(-)	۰/۲۳۲	مراسمات
(+)	۰/۰۴۱	(+)	۰/۰۲۶	(-)	۰/۳۲۲	(-)	۰/۸۲۹	(+)	۰/۰۰۰	(+)	۰/۰۰۰	(-)	۰/۱۱۸	مشارکت
(-)	۰/۸۶۷	(+)	۰/۰۳۰	(-)	۰/۵۴۷	(-)	۰/۳۲۷	(-)	۰/۴۹۱	(-)	۰/۶۵۸	(-)	۰/۴۱۳	حمل و نقل عمومی
(-)	۰/۸۲۰	(-)	۰/۵۰۳	(-)	۰/۱۹۰	(-)	۰/۲۰۱	(-)	۰/۸۲۴	(-)	۰/۴۶۰	(-)	۰/۹۰۷	دسترسی‌های ضروری
(-)	۰/۴۵۰	(+)	۰/۰۲۵	(-)	۰/۴۴۲	(-)	۰/۲۴۶	(-)	۰/۸۰۰	(-)	۰/۴۱۳	(-)	۰/۵۰۳	فضای سبز و پارک
(-)	۰/۴۹۴	(+)	۰/۰۱۰	(-)	۰/۱۶۸	(-)	۰/۹۱۰	(+)	۰/۰۰۰	(+)	۰/۰۰۰	(-)	۰/۱۳۶	زیبایی بصری
(-)	۰/۳۰۷	(-)	۰/۰۷۵	(-)	۰/۴۰۰	(-)	۰/۵۲۶	(-)	۰/۱۳۰	(-)	۰/۳۵۸	(+)	۰/۰۴۶	دسترسی به (مرکز شهر)
(-)	۰/۳۱۲	(-)	۰/۳۸۲	(-)	۰/۳۲۲	(-)	۰/۲۷۴	(-)	۰/۱۴۷	(-)	۰/۰۹۹	(-)	۰/۲۵۶	وضعیت معابر محله
(-)	۰/۳۷۷	(+)	۰/۰۰۷	(-)	۰/۱۰۰	(-)	۰/۷۸۸	(-)	۰/۸۰۱	(-)	۰/۲۸۳	(-)	۰/۷۸۹	نظافت در محله
(-)	۰/۴۹۸	(-)	۰/۳۴۹	(-)	۰/۹۴۱	(-)	۰/۶۰۶	(-)	۰/۰۹۲	(-)	۰/۸۶۹	(+)	۰/۰۳۰	محل پارک اتومبیل
(-)	۰/۷۷۷	(-)	۰/۶۱۱	(-)	۰/۶۳۸	(-)	۰/۱۹۴	(-)	۰/۷۹۰	(-)	۰/۳۵۱	(-)	۰/۰۵۶	دفع آب‌های سطحی
(-)	۰/۵۰۷	(+)	۰/۰۰۰	(-)	۰/۱۲۷	(-)	۰/۸۱۹	(+)	۰/۰۰۰	(-)	۰/۷۴۹	(+)	۰/۰۰۶	رضایت از درآمد
(-)	۰/۴۹۰	(+)	۰/۰۰۰	(-)	۰/۵۶۷	(-)	۰/۲۰۶	(+)	۰/۰۰۰	(-)	۰/۱۲۵	(+)	۰/۰۰۲	رضایت شغلی
(-)	۰/۷۶۸	(+)	۰/۰۰۰	(-)	۰/۴۷۸	(-)	۰/۲۳۹	(+)	۰/۰۰۰	(-)	۰/۵۳۹	(+)	۰/۰۰۳	هزینه‌های درمانی
(-)	۰/۲۱۹	(+)	۰/۰۰۰	(-)	۰/۳۱۶	(-)	۰/۵۴۱	(+)	۰/۰۰۲	(-)	۰/۸۱۵	(+)	۰/۰۱۶	میزان پس انداز
(+)	۰/۰۰۸	(+)	۰/۰۰۰	(-)	۰/۸۷۵	(-)	۰/۴۵۵	(+)	۰/۰۰۰	(-)	۰/۶۲۸	(+)	۰/۰۴۴	وابستگی به یارانه‌ها

مأخذ: یافته‌های تحقیق

کیفیت اقتصادی نیز دارای میانگین ۳/۰۵ بوده اند. این میانگین‌ها کیفیتی بالاتر از حد متوسط را نشان داده اند که آن مبین رضایت نسبی شهروندان از کیفیت کلی زندگی در این شهر با میانگین ۳/۰۲ است. این نتایج موجب رد فرضیه اصلی تحقیق مبنی بر نامطلوب بودن سطح کیفیت زندگی در شهر آمل گردیده است و نیز نشان دهنده این مطلب است که مؤلفه اقتصادی نسبت به سایر مؤلفه مورد بررسی دارای کیفیت نازل تر است. همچنین بررسی‌ها در سطح شهر نشان داده است که عوامل سن و مدت اقامت در محله در میزان سلامت اجتماعی شهروندان دارای اثربخشی بیشتری است. بیشترین مزیت در ارتباط با مؤلفه ی سلامت اجتماعی در شهر آمل، مربوط به علاقه مندی شهروندان به شهر آمل و تمایل به ماندن در محلات خود است. بیشترین ضعف در ارتباط با این مؤلفه در شهر تمایل پایین شهروندان به برقراری ارتباط با

۴- نتیجه‌گیری

در سالیان اخیر از مباحثی که در ادبیات برنامه ریزی شهری وارد شده و به اعتقاد بسیاری از کارشناسان شهری، فقدان توجه به آن در مداخلات صورت گرفته در بافت‌های ناکارآمد شهری احساس می‌شود، کیفیت زندگی شهری و میزان رضایت مندی شهروندان از نواحی سکونتی است. کیفیت زندگی شهری سنجشی است برای ارزیابی شرایطی از محیط مسکونی که برای زندگی شهری حداقل مطلوبیت را به همراه دارد. بنابراین، این مقاله با هدف سنجش سطح کیفیت زندگی ساکنان در شهر آمل تهیه گردیده است. در این تحقیق نتایج آزمون‌ها نشان داده است که سطح کیفیت اجتماعی در مؤلفه‌های سه گانه کیفیت زندگی در شهر آمل دارای میانگین برابر با ۳/۱۷ از میانگین بیشتری نسبت به سایر شاخص‌ها برخوردار بوده است، عوامل محیطی و کالبدی با میانگین ۳/۱۳ و

همسایگان و نگرانی از شیوع مصرف مواد مخدر در محله است. همچنین بررسی‌ها در سطح شهر نشان داده است که متغیر میزان درآمد با ۴ مرتبه ایجاد رابطه معنادار بیشترین تاثیر را در رضایت شهروندان از مؤلفه کیفیت محیطی داشته است. دیگر نتایج حکایت از آن داشته است که در شهر آمل اتکاء به یارانه‌های نقدی و نگرانی از حذف آن، بیشترین تاثیر را در کاهش و رضایت نسبی از میزان درآمد نیز بیشترین تاثیر را در افزایش میزان رضایتمندی شهروندان از وضعیت اقتصادی خانوار داشته است. در شاخص کیفیت محیطی در شهر آمل، در معرف رضایت ساکنان از وضعیت نظافت در محله بیشترین میانگین بدست آمده، که نشان از رضایت بیشتر شهروندان از این معرف نسبت به دیگر معرف‌های کیفیت محیطی بوده است.

۵- پیشنهادها

در بررسی‌های صورت گرفته مشخص گردید از جمله دلایلی کاهش کیفیت زندگی در شهر آمل نارضایتی شهروندان از وضعیت فضای سبز در محلات است. با توجه به سرانه‌های فضای سبز در شهر که کمتر از ۱ متر به ازای هر نفر می‌رسد (خادمی، ۱۳۹۰)، افزایش سرانه‌های فضای سبز شهری و پارک‌ها در سطح شهر ضروری به نظر می‌رسد. در تحقیق دیگری از نگارندگان (خادمی، ۱۳۹۰) راهکارهای حل این معضل در این شهر و مکان یابی و ساماندهی مناسب پارک‌های شهر آمل و کتابخانه‌های کوچک در داخل این پارک‌ها ارائه شده است. حل این مشکل کاهش مصرف مواد مخدر میان جوانان در شهر را نیز در پی خواهد داشت. در مولفه کالبدی، وضعیت دفع آب‌های

سطحی بویژه در هنگام بارندگی، بیشترین نارضایتی شهروندان از محلات در سطح شهر را سبب گردیده است. این مشکل به علت بارندگی زیاد در تمامی شهرهای شمالی وجود داشته، که مطلوب است توسط مدیران و برنامه ریزان شهری آمل مد نظر قرارگیرد. از جمله اقداماتی موثر که موجب افزایش کیفیت زندگی در شهر آمل می‌گردد، می‌توان به اجرای طرح ساماندهی و باز زنده سازی محلات قدیمی شهر آمل اشاره نمود که نتایج تحقیق دیگری که توسط نگارندگان انجام پذیرفته (خادمی، ۱۳۹۲)، مشخصاً نشان داده است که وضعیت بافت فرسوده شهر آمل موجب کاهش سطح کیفیت زندگی در شهر آمل گردیده است. در مؤلفه اجتماعی نیز تمایل کم ساکنین شهر به ارتباط با همسایگان‌شان کمترین میانگین را داشته است. در حیطه شهر سازی اقداماتی از قبیل فضا سازی‌های مناسب در محلات جهت معاشرت بیشتر ساکنین از جمله با ایجاد فضاهای تجمع همگانی و میدان‌ها می‌توان ساکنان را به ارتباط بیشتر ترغیب نمود.

منابع

- بحرینی، حسین، طیبیان، منوچهر، (۱۳۷۷)، مدل ارزیابی کیفیت محیط زیست شهری، مجله محیط شناسی، دوره ۲۴، شماره ۲۱، ص ۴۱-۵۶
- بحرینی، سید حسین، (۱۳۸۹)، فرایند طراحی شهری، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ پنجم، ۴۷۰ صفحه
- حاجی نژاد، علی، رفیعیان، مجتبی، زمانی، حسین، (۱۳۸۹)، بررسی متغیرهای فردی مؤثر بر رضایت مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی، مطالعه

- مورد بررسی شهر شیراز، جغرافیا و توسعه، شماره ۱۷، ص ۶۳-۸۲
- حریرچی، امیرمحمود، میرزایی، خلیل جهرمی و مکانی، اعظم، (۱۳۸۸)، چگونگی وضعیت کیفیت زندگی شهروندان شهر جدید پردیس، فصلنامه پژوهش اجتماعی، سال دوم، شماره چهارم، ص ۹۰-۱۱۰
- خادمی، امیرحسین، جوکار، عیسی، (۱۳۹۰)، ارزیابی مکان یابی فضای سبز شهری با استفاده از GIS (نمونه موردی: شهر آمل)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نور، استاد راهنما: دکتر عیسی جوکار
- خادمی، امیرحسین، (۱۳۹۲)، وضعیت کیفیت زندگی ساکنان بافت فرسوده شهر آمل، فصلنامه مطالعات محیطی، دوره ۱، شماره ۴، ص ۱۰۰-۱۱۷
- خوراسگانی، علی ربانی، کیانپور، مسعود، (۱۳۸۵)، مدل پیشنهادی برای سنجش کیفیت زندگی شهر اصفهان، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان، شماره ۵۸، ص ۶۷-۱۰۷
- جاجرمی، کاظم، کلتی، ابراهیم، (۱۳۸۵)، وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی از نظر شهروندان نمونه موردی: گنبد کاووس، فصلنامه جغرافیا و توسعه، پاییز و زمستان ۱۳۸۵، ص ۵-۱۸
- رضوانی، محمدرضا، متکان، علی اکبر، منصوریان، حسین، ستاری، محمدحسین، (۱۳۸۸)، توسعه و سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی شهری (شهرنورآباد، لرستان)، فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه ای سال اول، شماره دوم، ص ۸۷-۱۱۰
- زمانی، حسین، (۱۳۸۸)، بررسی رضایتمندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز
- سمیعی، مرسله، رفیعی، حسن، امینی، مصطفی، اکبریان، مهدی، (۱۳۸۹)، سلامت اجتماعی ایران: تعریف اجماع مدارتا شاخص شواهد مدار، مسائل اجتماعی ایران، سال اول، شماره ۲، ص ۳۱-۵۱
- سیف‌الدینی، فرانک، (۱۳۸۱)، مبانی برنامه ریزی شهری، تهران، انتشارات آویز، چاپ اول، ۲۴۸ صفحه
- شماعی، علی، پوراحمد، احمد، (۱۳۸۴)، بهسازی و نوسازی شهری از دیدگاه علم جغرافیا، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول ۱۴۱۴ صفحه
- غفاری، غلامرضا، کریمی، علیرضا، نوذری، حمزه، (۱۳۹۱)، روند مطالعه کیفیت زندگی در ایران، فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی، دوره اول، شماره ۳، ص ۱۰۷-۱۳۴
- فتحعلیان، معصومه، پرتوی، پروین، (۱۳۹۰)، مطالعه تطبیقی کیفیت زندگی در بافت خودرو و برنامه ریزی شده ی اسلام شهر (مورد پژوهی قائمه و اووان)، فصلنامه مطالعات تطبیقی هنر، شماره اول، ص ۹۱-۱۰۸
- فرجی ملایی، امین (1389)، تحلیل شاخص‌های کیفیت زندگی شهری و برنامه ریزی برای بهبود آن مورد شهر بابلسر، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- فلاح، اورنگ، (۱۳۸۶)، سنجش کیفیت محیط در بازسازی‌های پس از سانحه (مطالعه موردی: فضاهای عمومی شهر بم)، پایان نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، دانشگاه تربیت مدرس

- Jacobs, Jane (1961), *The Death and life of Great American cities*. New York. Random House.
- Lambiri, Dionysia, (2006), *Quality of life in the Economic and urban Economic Literature*, JEL classification: R00, R11, R12, P1-12
- Lee Yung-Jaan. (2008). *Subjective quality of life measurement in Taipei*, *Building and Environment* 43. P 20
- Mayre, Dowell (1987), *Community-Relevant Measurement of Quality of life a focus on local trends*, *University of Texas at Austin, Urban affairs Quarterly*, vol. 23 no. 1, September 1987, P 110-125
- Pal, A. K, Kumar, U. C, (2005), *Quality of life concept for the evaluation of societal development of rural community in west bangal, india*, *Rural Development*, vol. xv, no 2, P20-35
- Rahman, Mittelhamer, (2003), *Measuring the Quality of Life Across countries: A sensitivity Analysis of well-being indices*, wider international conference on inequality, poverty and Human well-being, May 30-31, 2003, Helsinki, Finland, P1-5
- Sabbahi I, Nabil Drouby, Sanaa Sabbah, (2003), *Quality of life in rural and urban population in Lebano, using SF 36 Health survey*. P 80-90
- Smith, C. , Levermore, G. , (2008), *Designing urban spaces and building to improve sustainability and quality of life in a warmer world*, *Social Indicators Research* 40, P 5-15
- Ulengin, Burcu, Fusun Ulengin & Umit Guvenc (2001), *A multidimensional approach to urban quality of life: The case of Istanbul*, *European Journal of Operation Research*, N 130
- Ware, John E. , Jr. (1996): *The SF-36 Health Survey*. Spilker, B. *Quality of Life and Pharmaco-Economics in Clinical Trials*. Philadelphia: Leppincott-Raven Publishers. P 330-350
- Westaway, M. S. (2006). "A longitudinal investigation of satisfaction with personal and environmental quality of life in an informal South African housing settlement, Doornkop, Soweto", *Habitat International* 30, 1-10
- قالیباف، محمدباقر، روستایی، مجتبی، رمضان نژاد، مهدی، طاهری، محمدرضا، (۱۳۹۰)، *ارزیابی کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: محله یافت آباد)*، انجمن جغرافیایی ایران، سال نهم، شماره ۳۱، ص ۳۳-۵۳
- گروسی، سعیده، نقوی، علی، (۱۳۸۷)، *سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در شهر کرمان*، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال هشتم، شماره ۳۱ و ۳۰، ص ۶۱-۸۲
- گلکار، کوروش، (۱۳۷۸)، *طراحی شهری: تحلیل گونه شناختی تئوری‌ها، مجله صفا، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۲۹، ص ۵۱-۶۶*
- لطفی، صدیقه، (۱۳۸۸)، *مفهوم کیفیت زندگی شهری: تعاریف، ابعاد و سنجش آن در برنامه ریزی شهری*، فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیای انسانی-سال اول، شماره چهارم، ص ۶۵-۸۰
- لینچ، کوین، (۱۳۷۶)، *سیمای شهر*، مترجم: منوچهر مزینی، نشر دانشگاه تهران، چاپ هفتم، ۳۳۲ صفحه
- مهندسین مشاور پژوهش و عمران، (۱۳۸۳)، *طرح تفصیلی شهرآمل، وزارت مسکن و شهرسازی*
- نجات، سحرناز، (۱۳۸۷)، *کیفیت زندگی و اندازه گیری آن*، مجله تخصصی اپیدمیولوژی ایران، دوره ۴، شماره ۲، ص ۵۷-۶۲
- Epley, Donald, Menon, mohan, (2008), *A method of assembling cross sectional indicators into a community quality of life, social indicators research*, No 80, P280-295
- Fahy, F, (2007), *Galway 21, Implementing the Principles and Practices sustainable Development in Galway city council*. 1st End. Environmental Protection Agency. USA. P100